

اسلام و محیط زیست!..

تألیف:

د. نور محمد امرا

عنوان کتاب: اسلام و محیط زیست!..
نویسنده: د. نورمحمد امرا
موضوع: اخلاق اجتماعی
نوبت انتشار: اول (دیجیتال)
تاریخ انتشار: آبان (عقرب) ۱۳۹۴ شمسی، ۱۴۳۶ هجری
منبع:

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.
www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

ایمیل:

سایت‌های مجموعه موحدین

www.aqeedeh.com

www.mowahedin.com

www.islamtxt.com

www.videofarsi.com

www.shabnam.cc

www.zekr.tv

www.sadaiislam.com

www.mowahed.com

contact@mowahedin.com

فهرست مطالب

- روزنه ۱
- آلودگی‌ها و درمان آن ۸
- آلودگی آب ۱۰
- آلودگی هوا ۱۳
- آلودگی غذا ۱۶
- آلودگی بصری ۱۸
- آلودگی صوتی ۲۰
- حمایت حیوانات و گیاهان ۲۱
- کویر زایی ۲۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روزنه

نیاکان ما چون کسی را به بی‌عرضه‌ای و بی‌مایگی توصیف می‌کردند می‌گفتند: فلانی اگر به چشم آب رود تشنه باز می‌گردد!

این توصیف با توصیف قرآنی برای افرادی که خداوند آنها را با نعمت علم و دانش، و با معانی بسیار غنی "کلام الله" نوازیده در یک راستاست:

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

﴿الجمعة: ۵﴾

«کسانی که تورات بدیشان واگذار گردید، ولی بدان عمل نکردند و حق آن را ادا ننمودند، به درازگوشی می‌مانند که کتاب‌هائی را برمی‌دارد (ولی از محتوای آنها خبر ندارد). مردمانی که آیات خدا را تکذیب می‌دارند، بدترین مثل را دارند. خداوند مردمان ستمکار را هدایت نمی‌دهد (و به سعادت هر دو سرا نائل نمی‌گرداند)».

حضرت عمر رضی الله عنه که شاگرد ممتاز مکتب رسالت بودند می‌فرمودند:

اگر طنابی را گم کنم آنرا در قرآن کریم می‌یابم!

خداوند منان می‌فرماید: ﴿مَا قَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام: ۳۸]

«...ما در این کتاب هیچ چیزی را فروگذار نکرده‌ایم...».

به عبارت دیگر، همه نیازها، بینشها، و فرهنگ دینی و شیوه برتر زندگی ما در قرآن کریم نهفته است. و آنچه باعث فقر فرهنگی ماست عدم آشنایی و بیگانگی ما با کلام الله مجید است.

چه بسا می‌شنوی مسلمان زاده‌ای را که با "نور الله" بیگانه است و به دیار غرب رفته تابش کرم شب تابی در شب تاریک آن فرهنگهای حیران او را شیفته خود کرده، چون به سرزمین خود باز می‌گردد زندگیش را به مدیحه‌سرایی غرب و آن نور چشم گیر "کرم تابان" وقف می‌کند!.. دقیقاً حکایت کوری که از بخت قدر به یک لحظه چشمش به سر خروسی افتاد و باز پس کور شد. سر خروس می‌شود مقیاس بینش و سنجش او در بقیه زندگی!..

حال آنکه اگر قبل از سفر به آن دیار بیگانه با خدا و خود و با اسلام و قرآن کمترین آشنایی می‌داشت نه تنها کم سویی نور کرمک او را مات و مبهوت نمی‌ساخت بلکه می‌توانست با شعله‌ای پر نور از فرهنگ غنی اسلامی به ملت‌های گمشده در خود آن سرزمینها خدمتی کند و بستری فراهم آورد تا آنها نیز با الله و کلام الله آشنا شوند و به دعوت زندگی ساز اسلام لبیک گویند، و لیکن...

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ...﴾ [الأنعام: ۹۱]

«خدا را آنچنان که درخور اوست نشناخته‌اند...»

این چند سطر سعی دارد شمه‌ای کوتاه از شیوه برخورد اسلام با محیط زیست را به تصویر کشد، موضوعی که برخی کوتاه آستینان بیگانه با خود

گمان می‌برند زائیده غربی است که تنها چند پگاهی است با موضوع آشنا شده است.

آنچه در این سطور ملاحظه می‌فرمائید برنامه زندگی اهل ایمان از بیش از هزار و چهارصد سال پیش است، درست زمانی که جهان غرب و شرق در ظلمت و تاریکیهای زمخت می‌زیست و قانون استبداد جنگل بر دنیا حاکم بود و زیر دستان برده گردنکشان بودند!..

آیا باز جای دارد همچنان از برنامه زندگی قرآن غافل بمانیم و با چشمان خیره به داشته‌های دیگران چشم بدوزیم.

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ﴾

[الأعراف: ۴۳]

سپاس مر خدایی را که ما را بدین راستا (و این نعمت جاویدان بی‌پایان) هدایت بخشید، و اگر پروردگاران ما را رهنمون نمی‌شد در توان ما نبود که راه را دریابیم..

د/ نور محمد امرا

۱۰ / شعبان / ۱۴۳۵هـ

اسلام و طبیعت

از دیدگاه اسلام، انسان و طبیعت در یک منظومه متکامل و یک نظام هستی دقیق و بسیار مستحکم قرار دارند:

خداوند منان می فرماید: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ [القمر: ۴۹] «ما هر چیزی را به اندازه‌ی لازم و از روی حساب و نظام آفریده‌ایم».

و می فرماید: ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ وَتُقَدِيرًا﴾ [الفرقان: ۲] «... و همه چیز را آفریده است و آن را دقیقاً اندازه‌گیری و کاملاً برآورد کرده است».

حد و مرز طبیعت یا محیط زیست در این دیدگاه تنها در فضای اطرافمان خلاصه نمی‌شود، بلکه طول و عرض وی عوامل و مؤثراتی که در این میان قرار دارد، و حتی تغییر و تحولاتی که در نفس انسانی صورت می‌گیرد، همه را در بر می‌گیرد.

بینش اسلامی طبیعت عمق جغرافیایی زمینی که فرش زندگی است تا آسمانی که سقف خانه بشریت است، و تمام را به عنوان یک کیان زنده منظم و زیبایی می‌نگرد که دارای احساسات و انفعالات بوده، شبانه روز به عبادت آفریدگار مشغول است:

فرموده الهی است: ﴿وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ...﴾ [الإسراء: ۴۴] «... (اصلاً نه تنها آسمانهای هفتگانه و زمین) بلکه هیچ موجودی نیست مگر این که (به زبان حال یا قال) حمد و ثنای وی می‌گویند، ولی شما تسبیح آنها را نمی‌فهمید...».

با دیدن خوبان شاد گشته، در فقدان آنها اشک می‌ریزد، و هیچ ارزش و بهایی برای بدان قائل نیست.

خداوند متعال می‌فرماید: ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ﴾ [الدخان: ۲۹] «... نه آسمان بر آنان گریست و نه زمین، و نه بدیشان مهلتی داده شد (تا چند صبحی بمانند و توبه کنند و به جبران گذشته‌ها بپردازند)».

و با کردار انسان واکنش نشان می‌دهد:

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: «لا يسمع صوت المؤذن جن ولا إنس ولا حجر ولا مدر ولا شيء إلا شهد له يوم القيامة» (به روایت امام ابن ماجه و امام مالک) «هیچ جن و انسانی، و یا سنگ و بیابانی، و یا هر چیز دیگری بانگ مؤذن را نمی‌شنود مگر اینکه در روز قیامت در حق او گواهی خواهد داد».

اسلام طبیعت را یک ملک عمومی شمرده با شعار «تمام جهان خانه ما» همه نسلهای بشر و انسانیت را در مقابل آن مسئول دانسته یادآور می‌شود که در ملکیت عمومی همه شریکند.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «النَّاسُ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْكَلَاءِ وَالْمَاءِ، وَالتَّارِ». (روایت امام احمد و ابوداود. راویان حدیث همه ثقه هستند)

«همه انسانها در سه چیز با همدیگر شریکند: آب و گیاهان، و آتش».

به عبارت دیگر، آب و درختان و سبزیجات که فرآورده‌های گیاهی بشر را تأمین می‌کنند و فرآورده‌های حیوانی نیز نتیجه ثانوی آن است و سوخت و وسایل سوخت از نفت و گاز و زغال سنگ و هیزم و ... ملکیت

عموم بشر است، و هیچ نسلی یا افرادی حق ندارند در آن تصرف خودخواهانه انجام دهند.

خداوند حکیم می‌فرماید: ﴿وَأَبْتِغْ فِيمَا ءَاتَكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۗ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ۗ وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۗ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾ [القصص: ۷۷] «به وسیله‌ی آنچه خدا به تو داده است، سرای آخرت را بجوی (و بهشت جاویدان را فرا چنگ آور) و بهره‌ی خود را از دنیا فراموش مکن (و بدان که تو هم حق حیات داری و باید از امتعه و لذائد حلال استفاده بکنی و به خویشتن برسی)، و همان گونه که خدا به تو (بخشیده است و در حق تو) نیکی کرده است، تو نیز (به دیگران ببخش و بدیشان) نیکی کن، و در زمین تباهی مجوی که خدا تباهکاران را دوست نمی‌دارد».

و می‌فرماید: ﴿... وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ [الأعراف: ۸۵] «... و در زمین بعد از اصلاح آن (توسط خدا، یا بر دست انبیاء) فساد و تباهی مکنید. این کار به سود شما است اگر (به خدا و به حقیقت،) ایمان دارید».

رسیدگی به محیط زیست و کمک در برقراری نظم و انضباط آن عبادت، و برهم زدن و یا خدشه دار کردن زیبایی آن از جمله گناهان شمرده شده است:

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: «عُرِضَتْ عَلَيَّ أَعْمَالُ أُمَّتِي حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا فَوَجَدْتُ فِي حَسَنِ أَعْمَالِهَا الْأَذَى يُمَاطُ عَنِ الطَّرِيقِ وَوَجَدْتُ فِي مَسَاوِي أَعْمَالِهَا التُّخَاعَةَ تَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ لَا تُدْفَنُ» (روایت امام مسلم). «کارنامه امت؛ از خوبیها و

بدیهایشان، بر من عرضه شد. دیدم که از جمله خوبیهای آن کنار زدن هر آنچه باعث آزار و اذیت مردم می‌شود از سر راه بود. و از جمله بدیهایشان بلغمی است که در مسجد انداخته شده روی آن خاک نریخته‌اند».

با نگاهی گذرا در نام سوره‌های قرآنی اهتمام اسلام به طبیعت بر ما هویدا می‌گردد:

سوره‌هایی به نام حیوانات و حشرات: البقرة، الأنعام، النحل، النمل، العنكبوت، الفیل.

سوره‌هایی به نام پدیده‌های طبیعی: الکهف، الرعد، الدخان، الزلزلة.

سوره‌هایی به نام اجزائی از آسمان: النجم، القمر، الشمس، الطارق.
سوره‌هایی بیانگر گردش خورشید و تحدید وقت: الفجر، الليل، الضحی، العصر.

سوره‌ای به نام درخت «التین»، و سوره‌ای به نام معدن «الحديد» آهن.
خلاصه اینکه اسلام برنامه کامل و شاملی است از شیوه زندگی سالم، نه تنها دینی که بتوان آنرا در چهار دیواری یک عبادتگاه یا مسجد زندانی کرد.

آلودگی‌ها و درمان آن

طبیعت عبارت است از نعمت‌های ظاهری و پوشیده‌ای که خداوند به انسان ارزانی داشته: ﴿وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَةً وَبَاطِنَةً﴾ [لقمان: ۲۰] «...و نعمت‌های خود را - چه نعمت‌های ظاهر و چه نعمت‌های باطن - بر شما گسترده و افزون ساخته است؟...» و این انسان است که باعث آلودگی و فساد در طبیعت می‌شود:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ [الروم: ۴۱] «همیشه چنین بوده است که تباهی و خرابی در دریا و خشکی به خاطر کارهایی پدیدار گشته است که مردمان انجام می‌داده‌اند. بدین وسیله خدا سزای برخی از کارهایی را که انسانها انجام می‌دهند بدیشان می‌چشاند تا این که آنان (بیدار شوند و از دست یازیدن به معاصی) برگردند».

انسان برای دست یافتن به منافع دنیوی و مادی طبیعت زیبا را آلوده و خدشه‌دار می‌کند:

﴿فَلْيَعْيُرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ﴾ [النساء: ۱۱۹]. «... و آنان آفرینش خدا را دگرگون می‌کنند...».

آلودگی هوا، آب، خاک، غذا، کویزائی، انتشار بیماریهای مهلک، انقراض گیاهان و حیوانات، عدم بهداشت عمومی و فردی، تغییر در درجه حرارت، سوراخ شدن لایه اوزون و غیره...

نتیجه تصرفات منفی بشر، و عدم پایداری و دوری او از آموزه‌های آسمانی است.

هر کس باعث اتلاف یا ضایع شدن مخلوقات شود از نظر اسلام خرابکار - مفسد - تلقی می‌شود.

خداوند متعال می‌فرماید: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ۗ﴾ [البقرة: ۲۰۵] «و هنگامی که پشت می‌کند و می‌رود (و یا به ریاست و حکومتی می‌رسد)، در زمین به تلاش می‌افتد تا در آن فساد و تباهی ورزد و زرع و نسل (انسانها و حیوانات) را نابود کند (و با فساد و تباهی خود، اقوات و اموال و ارواح را از میان ببرد)، و خداوند فساد و تباهی را دوست نمی‌دارد».

اسلام برای حل مشکلات محیط زیستی بجای وضع قوانینی که مرور زمان و تغییر تحولات جامعه بشری فرسوده شوند فرهنگ سازی نموده، با انگیزه آفرینی در افراد آنها را بسوی وضع قوانین و راهکارهای سازنده در پرتو تعالیم پر فروغ قرآنی و آموزه‌های برگرفته از وحی الهی در گفتار و کردار رسول اکرم ﷺ سوق می‌دهد.

بصورت گذرا به برخی از آلودگیهای محیط زیست و شیوه فرهنگ سازی اسلامی جهت جلوگیری از این بحران اشاره می‌کنیم؛

آلودگی آب

اسلام آب را یکی از مصادر اصلی زندگی می‌داند:

﴿... وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ...﴾ [الأنبياء: ۳۰] «... و هرچیز

زنده‌ای را (اعم از انسان و حیوان و گیاه) از آب آفریده‌ایم...».

﴿وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ...﴾ [النور: ۴۵] «خداوند هر جنبنده‌ای را از

آب آفریده است...».

انسان بنا به دلایل متعدد به وسیله: فاضلاب و تفاله کارخانجات، استفاده از سمها و حشره‌کشها، شستشوی ظرف و لباس، و انداختن آشغالها و کثافت‌های حیوانی در آبها رودخانه‌ها در مسیر روستاها و شهرها و غیره...

اسلام همه این تصرفات ناشایست را گناه تلقی کرده، با فراهم کردن بستر فرهنگی مناسب پیروان خود خود را هرگونه تصرف اشتباه در این زمینه بر حذر می‌دارد:

پیامبر اکرم ﷺ: «اتَّقُوا الْمَلَاعِينَ الثَّلَاثَةَ: الْبَرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ، وَقَارِعَةَ الظَّرِيقِ. وَالظَّلَّةَ» (روایت ابوداود) «از سه موردی که باعث جلب لعن و نفرین برای فرد می‌شوند دوری کنید: ادرار در آب، و یا سر راهای عمومی، و در سایه».

و می‌فرمایند: «لا یبولن أحدکم فی الماء الدائم» (متفق علیه) «هیچ فردی حق ندارد در آب ایستاده ادرار کند».

و در حدیث ابن ماجه آمده است که: «نهی رسول الله صلی الله علیه

وسلم أن يبال في الماء الجاري». «پیامبر اکرم ﷺ از ادرار در آب روان منع فرموده‌اند».

هر گونه آلودگی آب و یا معابر عمومی و راهها و پیاده روها و خیابانها و یا پارکها و گردشگاهها از نظر اسلام گناه شمرده شده است. و در فرامین رسول اکرم ﷺ به حفاظت از آب نوشیدنی از دخول حشرات و میکروبها و گرد و خاک نظافت آن بسیار تأکید شده است: پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «أوكلوا قربکم واذکروا اسم الله» (بخاری) «با نام خدا سر ظرفهایتان را ببندید».

و می‌فرمایند: «غطوا الإناء وأوكلوا السقاء فإن في السنة ليلة ينزل فيها وباء ولا يمر بإناء ليس عليه غطاء أو سقاء ليس عليه وكاء إلا نزل فيه من ذلك الوباء» (رواه مسلم). «سر ظرفهای غذا را ببندید، دهان ظرفهای آب را بپوشانید، چرا که در هر سال شبی است که بیماری و با در جهان منتشر می‌شود، و در هر ظرفی غذا یا آبی که سر آن پوشیده نباشد این وباء می‌افتد».

و در بهداشت ظرفهای غذا و آب تأکید می‌ورزیدند: در حدیث امام بخاری رحمته الله آمده که پیامبر اکرم ﷺ «نهى عن اختناث الأسمقية» «از نوشیدن آب از ظرفی که دهانه‌اش شکسته است ممانعت می‌فرمودند».

و همچنین آمد که «نهى أن يشرب من فم السقاء لأن ذلك يئتنه». «از نوشیدن از دهانه کوزه آب منع فرمودند چرا که آن باعث فاسد شد تمام آب می‌شود».

و از آب آلوده کردن آب بشدت ممانعت می فرمودند:

از فرمایشات رسول اکرم ﷺ است که: «إِذَا اسْتَيْقِظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يَغْسِمْ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَ يَدُهُ» (روایت امام مسلم). «هر گاه کسی از خواب برخاست قبل از اینکه سه بار دستهایش را نشوید دستش را در ظرف آب فرو نبرد، چرا که او نمی داند در هنگام خواب دستش کجا بوده».

امام المنذری در کتابشان «الترغیب و الترهیب» روایتی از پیامبر اکرم ﷺ آورده اند که ایشان فرمودند:

«من غسل سخيمته على طريق من طرق المسلمين فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين». «هر کس کثافتهایش را سر راهی از مسیرهای رفت و آمد مسلمانان بشوید، لعنت و نفرین خداوند و فرشتگان و تمامی مردم بر او بادا..»

در کنار فرهنگ سازی جهت حفاظت از آب و بهداشت آن اسلام شدیداً با اسراف در آب برخورد کرده است.

در روایتی از پیامبر اکرم ﷺ آمده که ایشان یکی از شاگردانشان را که در مصرف آب در هنگام وضوء و زیاده روی می کردند سرزنش کرده، فرمودند که حق ندارند اسراف کنند حتی اگر بر لب رودخانه باشند!

و خداوند می فرماید: ﴿إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَأَنُورًا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ طُّ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ [الإسراء: ٢٧] «که مبذران و مسرفان برادران شیطانهایند، و شیطان است که سخت کفران (نعمت) پروردگار خود کرد».

و می فرماید: ﴿... وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿۳۱﴾ [الأعراف: ۳۱] «و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید، که خدا مسرفان را دوست نمی دارد».

آلودگی هوا

هوا ملک عمومی همه بشر است و آلوده کردن آن به هر شیوه‌ای که باعث آزار و اذیت انسانها و ضرر رساندن به بهداشت عمومی باشد از جمله فساد در زمین تلقی می شود:
خداوند منان می فرماید:

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا...﴾ [الأعراف: ۵۶]
«در زمین بعد از اصلاح آن فساد و تباهی نکنید».

و می فرماید: ﴿... وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿۶۴﴾ [المائدة: ۶۴]
«... و خداوند مفسدان و تباهکاران را دوست نمی دارد».

و می فرماید: ﴿... وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۲۱۱﴾ [البقرة: ۲۱۱]

«... و هر که نعمت خدای را دگرگونه کند (و به جای ایمان بدان و شکر بر آن، نسبت بدان کفر ورزد و ناسپاسی کند) پس از آن که به سویش آمد (و به دستش رسید و بر آن اطلاع یافت، خدا چنین کسی را دچار عذاب سختی خواهد کرد) چه بی گمان خداوند شدیدالعقاب است».

فقهاء اسلام در زمانی که غرب در غارها و جنگلها زندگی بدایی را سپری می کرد، در مورد بهداشت عمومی جامعه و عدم آلودگی هوا قلم

زده؛ برپایی آسیاب، حمام‌های عمومی، پوست سازی، آهنگری و هر آنچه باعث آلودگی محیط زیست شود را در بین خانه‌های مسکونی و وسط شهر ممنوع دانسته، نظافت هوا و حمایت از آن را فرض عین بر هر فرد مسلمان تلقی می‌کردند.

و مصرف سیگار که باعث آلوده شدن هوا و آزار و اذیت مردمان می‌شود توسط فقهاء بنا به دلایل متعددی منجمله:

۱- فرموده الهی: ﴿... وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ...﴾ [البقرة:

۱۹۵] «... خود را با دست خویش به هلاکت نیفکنید...».

۲- قاعده فقهی: «لا ضرر ولا ضرار» کسی حق ندارد نه به خود و نه به دیگران ضرر برساند.

۳- «من لم يهتم بأمور المسلمين فليس منهم»^(۱) «کسی که به فکر سایر مسلمانان نباشد از جمله مسلمانان نیست».

حرام دانسته شده است.

انداختن کثافت و تفاله‌جات و چیزهای بد بو و متعفن در کوچه بازار شایسته یک مسلمان نیست.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرمایند: «المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده» «مسلمان کسی است که سایر مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند».

۱- حاکم در المستدرک و طبرانی در المعجم الأوسط از حدیثی صحیح روایت نموده‌اند. و آلبانی می‌گوید: «ضعیف جداً». اما معنای آن درست است، زیرا آیات و احادیث زیادی بر دوستی، تعاون و همکاری در میان مسلمانان تأکید نموده است. [مصحح]

هر آنچه باعث آلودگی هوا - حتی در محیط بسیار بسته و تنگ بهداشت فردی - شود ممنوع اعلام شده است.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «من أكل ثوما أو بصلا فليعتزل مسجدا» (متفق علیه).

«کسی که سیر یا پیاز - یا هر چیز بد بویی - خورده باشد به مسجد ما نیاید - تا باعث رنجش دیگران نشود -».

فرد مسلمان اجازه ندارد در تنهایی خود نیز بدبو باشد:

«إن الملائكة تتأذى مما يتأذى منه بنو آدم». «چرا که فرشتگان نیز از هر آنچه باعث آزار و اذیت انسانها شوند آزرده خاطر می‌گردند».

و برای حل آلودگی هوا، اسلام به درختکاری و حمایت از درختان بسیار تأکید می‌فرماید.

رسول اکرم ﷺ فرمودند: «إذا قامت الساعة وبيد أحدكم فسيلة فإن استطاع أن يغرسها قبل قيام الساعة فليفعل وأجره عند الله العظيم» (روایت امام احمد). «اگر قیامت برپا شد و در دست کسی از شما نهالی بود، و اگر می‌توانست آنرا قبل از برپایی قیامت بکارد، حتما این کار را انجام دهد، و اجر و پاداش او با پروردگار بزرگ خواهد بود».

و فرمودند: «من قطع سدرة صوب الله رأسه في النار» (روایت البیهقی). «هر کس درخت کناری را بکند خداوند سرش را بطرف آتش می‌برد». - و هر درختی که مردم و حیوانات و محیط زیست از میوه یا سایه آن استفاده می‌کنند -.

آلودگی غذا

غذا هر آنچه باشد؛ چه از فراورده‌های گیاهی یا حیوانی، مفید و خوب و لذیذش حلال، و فاسد و خبیث و مضر آن حرام است.

خداوند منان می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۷۲﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَالْحَمَّ الْخَنِزِيرِ وَمَا أَهَلَ بِهِء لِعَیْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطَرََّ غَيْرَ بَآغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۷۳﴾ [البقرة: ۱۷۲-۱۷۳] «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از چیزهای پاکیزه‌ای بخورید که روزی شما ساخته‌ایم، و سپاس خدای را بجا آورید، اگر او را پرستش می‌کنید. (۱۷۲) (آنچه را که مشرکان و یهودیان و دیگران حرام می‌دانند، حرام نیست، بلکه خداوند) تنها مردار و خون و گوشت خوک و آنچه نام غیر خدا (به هنگام ذبح) بر آن گفته شده باشد (و به نام بتان و شبیه آنها سر بریده شود) بر شما حرام کرده است. ولی آن کس که مجبور شود (به خاطر حفظ جان از آن اشیاء حرام بخورد) در صورتی که علاقه‌مند (به خوردن و لذت بردن از چنین چیزهایی نبوده) و متجاوز (از حد سدجوع هم) نباشد، گناهی بر او نیست. بی‌گمان خداوند بخشنده و مهربان است».

افراد سودجو برای بالا بردن فراورده‌های خود از برخی هرمونات استفاده می‌کنند که باعث بیماریهای بسیار خطرناکی می‌شود، و یا با فروش غذاهای فاسد، و تاریخ مصرف گذشته، سبب مسمومیت و احیاناً مرگ و میر می‌شوند.

هر آنچه پیامدش حرام و بد باشد بنا به قاعده اصولی «ما أدى إلى حرام

فهو حرام» گناه و حرام است.

خداوند متعال می‌فرماید: ﴿... مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا...﴾ [المائدة: ۳۲] «... هرکس انسانی را بدون ارتکاب قتل، یا فساد در زمین بکشد، چنان است که گوئی همی انسانها را کشته است...».

و همیشه در طول تاریخ اسلامی از سوی خلیفه افرادی مسئولیت داشتند بازارها را کنترل کرده، در کنار مراقبت قیمتها، نظافت و بهداشت، سلامت غذاها و شیوه تهیه آن، را بر عهده داشتند، که نام خانم «الشفاء بنت عبدالله» که مسئولیت مراقبت بازار در زمان حضرت عمر رضی الله عنه را بر عهده داشتند بر صفحات تاریخ اسلامی از درخشش ویژه‌ای برخوردار است.

و پیش از این به برخی از آموزه‌های رسول اکرم صلی الله علیه و آله درباره بهداشت غذا و آب اشاره شد؛

رسول الله صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «اطفئوا المصابيح إذا رقدتم، وغلغوا الأبواب وأوكوا الأستقية وحمروا الطعام والشراب». (رواه البخاری) «در هنگام خواب فانوسها - و آتش - را در خانه خاموش کنید، درها را محکم ببندید، سر ظرفهای آب را ببندید، غذاها و نوشیدنیها را بپوشانید».

آلودگی بصری

زیبایی و ذوق و سلیقه رفیع از جمله مفاهیمی است که در بینش اسلامی بدان اهتمام ویژه‌ای داده است.

قرآن کریم در آیه‌های بسیاری از زیبایی طبیعت جهت لذت بردن و اندیشیدن و محافظت بر این زیبایی اشاره داشته است.

﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ﴾ [الحجر: ۱۶]

«ما در آسمان برجهای نجومی پدید آورده‌ایم و آن را برای بینندگان آراسته‌ایم».

﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ...﴾ [الملک: ۵]

«ما آسمان نزدیک (به شما) را با چراغهایی (به نام ستارگان) آراسته‌ایم...».

﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾

﴿[ق: ۷]﴾

«و زمین را گسترانیده‌ایم، و در آن کوههای محکم و پابرجائی را فرو افکنده‌ایم، و از هر نوع گیاه بهجت‌انگیز و مسرت‌بخش در آن رویانده‌ایم».

﴿حَدَّايقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ...﴾ [النمل: ۶۰]

«... باغ‌های زیبا و فراح‌افزا...».

آموزه‌های دینی فرد مسلمان را تشویق می‌کند تا در شکل و قیافه و ژستش زیبا و چشم‌گیر باشد.

خداوند منان می‌فرماید: ﴿يَبْنِيْ عَادَمَ حُدُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...﴾ [الأعراف: ۳۱]

«ای فرزندان آدم، زیورهای خود را در مقام هر عبادت به خود برگزید.»

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، وَيَدْهِنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبٍ بَيْتِهِ، ثُمَّ يَخْرُجُ، فَلَا يُفْرَقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ يَنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ، إِلَّا غَفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ، وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى» (روایت امام بخاری).

«هرکس روز جمعه غسل کرده، تا جایی که می‌تواند خود را پاکیزه گرداند کرم و روغن خوش بو به موهایش بمالد، مسک و عطر استفاده کند، سپس بسوی نماز برود و هیچ دو شخصی را از همدیگر جدا نگرداند، و آنچه می‌تواند نماز بخواند، سپس چون امام شروع به خطبه نمود ساکت نشسته با دقت گوش فرا دهد. خداوند هر آنچه از آن جمعه تا جمعه دیگر از او سر بزند را می‌بخشد.»

خوشبویی باعث سعادت و راحت نفس و شادی در فرد می‌شود. و پیامبر از بوی خوش و عطر و مسک بسیار خوششان می‌آمد، و اگر از جایی می‌گذشتند مردم از بوی خوش ایشان متوجه می‌شدند که پیامبر از آنجا رد شده است. و اگر با کسی مصافحه کرده دست می‌دادند تا مدت‌ها بوی خوش دست رسول اکرم ﷺ بر کف آن شخص می‌ماند. و می‌فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ» (متفق علیه) «خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد».

آلودگی صوتی

صدا اگر از حد معمولی آن تجاوز کند باعث رنجش گوش احساس خستگی و آزار و اذیت در افراد شده آرامش آنها را برهم می‌زند. قرآن کریم صای گوشخراش افراد را با تصویر بسیار زنده بیان می‌دارد.

در نصیحت لقمان به فرزندش است: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ [لقمان: ۱۹]

«و در رفتارت میانه روی اختیار کن و سخن آرام گو (نه با فریاد بلند) که زشت‌ترین صداها صوت الاغ است».

پیامبر اکرم ﷺ نپذیرفتند که مردم با صدای گوشخراش ناقوس یا بوق به نماز خوانده شوند، بلکه با صدای دلنشین اذان، و آنهم توسط شخصی که صدایش زیبا باشد.

ومی فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ يَبْغُضُ كُلَّ جَعْظَرِي جَوَاطِ، صَخَابِ بِالْأَسْوَاقِ، جَيْفَةِ بِاللَّيْلِ حَمَارِ بِالنَّهَارِ، عَالِمِ بِالْدُنْيَا جَاهِلِ بِالْآخِرَةِ» (به روایت امام البیهقی و ابن حبان و تصحیح آلبنانی).

«خداوند بیزار است از هر متکبر تندخو و خودنما، و از همه افرادی که در بازارها داد و فریاد می‌کنند، و از افرادی که در شب چون مردارند و در روز چون خر - مشغول به خودشان بوده در فکر دیگران نیستند - و از کسانی که از دنیا آگاهند و از آخرت غافل و جاهل».

دین حتی از بالا بردن صدا در تلاوت قرآن در نماز که باعث رنجش و آزار و اذیت دیگران شود ممانعت می‌کند:

﴿... وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿۱۱۰﴾﴾

[الإسراء: ۱۱۰]

«... و تو در نماز نه صدا را بسیار بلند و نه بسیار آهسته گردان بلکه حدّ وسط را اختیار کن».

و در وصف بهشت می فرماید:

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهَا ﴿۲۵﴾﴾ [الواقعة: ۲۵]

«در میان باغهای بهشت، نه سخن یاوه می شنوند، و نه سخن گناه آلود».

﴿لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَغِيَةً ﴿۱۱﴾﴾ [الغاشية: ۱۱]

«و در آنجا هیچ سخن زشت و بیهوده نشنوند».

به عبارت دیگر پاک بودن محیط زیست از آلودگی صوتی از جمله نعمت‌های ارزشمند برای زندگی سالم است.

حمایت حیوانات و گیاهان

حیوانات و فضای سبز نقش بسیار بسزایی در برقراری محیطی سالم و سازنده در طبیعت دارا می‌باشند.

قرآن حیوانات را امتی چون انسانها دانسته است:

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا ظَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ...﴾

[الأنعام: ۳۸] «و هر جنبنده‌ای در زمین و هر پرنده‌ای در هوا که به دو بال پرواز

می‌کند همگی طایفه‌هایی مانند شما (نوع بشر) هستند...».

و سبب آفرینش آنها را چنین معرفی کرده است:

﴿وَالْأَنْعَمَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾﴾

[النحل: ۵]

«و چهارپایان را خلقت کرد که به (موی و پشم) آنها گرم می شوید و از آنها فواید بسیار دیگر برده و از (شیر و گوشت) آنها غذای مأكول می سازید».

هر یک از گیاهان و حیوانات نقش خاصی در طبیعت را ایفا می کنند، لذا حمایت آنها در آموزه های دینی بسیار روشن و هویداست.

پیامبر اکرم ﷺ از تلف کردن بیهوده حیوانات بشدت منع فرموده اند.

- «إن رسول الله لعن من اتخذ شيئاً فيه الروح غرضاً» (متفق علیه). «پیامبر اکرم ﷺ لعنت و نفرین کرده اند افرادی که موجود زنده ای را هدف تیر اندازی قرار دهند».

- و فرمودند: «من قتل عصفورا عبثاً عجز إلى الله عز وجل يوم القيامة يقول: يا رب إن فلانا قتلني عبثاً ولم يقتلني لمنفعة» (روایت امام نسایی). «کسی که گنجشکی را بیهوده به قتل برساند روز قیامت گنجشک در محضر الهی از او شکایت کرده می گوید: بار الها، فلانی مرا بیهوده و بدون اینکه از من استفاده کند کشت».

- و در مسیری الاغی را دیدند که صورتش را داغ کرده اند. عصبانی شده فرمودند: «لعن الله الذي وسمه» (روایت امام مسلم) «خداوند نفرین کند کسی را که این زبان بسته را داغ کرده است».

- و در روایت امام مسلم از پیامبر اکرم ﷺ آمده است که ایشان فرمودند: «دخلت امرأة النار من جراء هرة لها ربطتها؛ فلا هي أطعمتها ولا هي أرسلتها ترمم من خشاش الأرض حتى ماتت هزلاً» (روایت امام

مسلم). «زنی بخاطر گربه‌ای به جهنم رفت. آنرا بسته بود؛ نه به آن غذایی داد، و نه گذشته بود خودش از آنچه بر زمین است بخورد تا اینکه از گرسنگی جان داد».

و در حدیثی دیگر که در صحیح بخاری و مسلم آمده است پیامبر اکرم ﷺ از شخصی از گذشتگان خبر می‌دهند که در بیابانی با کفش خود از چاهی آب بیرون آورده سگی تشنه را آب داد «فشکر الله له فغفر له» «خداوند از او تشکر کرده او را مورد مغفرت خود قرار داد».

صحابه با تعجب پرسیدند: یا رسول الله! در رسیدن به جانوران نیز برای ما ثواب و پاداش است ایشان فرمودند: «فی کل کبد رطب أجر» «در رسیدگی به هر موجود زنده‌ای اجر و پاداش است».

و در مورد سبب آفرینش درختان و گیاهان در قرآن کریم می‌خوانیم:

﴿ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَلَكْهَةً وَأَبَا ﴿٣١﴾ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾﴾ [عبس: ۲۶-۳۲]

«آن گاه خاک زمین بشکافتیم. (۲۶) و حبوبات برویانیدیم. (۲۷) و باغ انگور و نباتاتی که هر چه بدروند باز بروید. (۲۸) و درخت زیتون و نخل خرما. (۲۹) و باغهای پر از درختان کهن. (۳۰) و انواع میوه‌ها و علفها و مرتعها. (۳۱) تا شما آدمیان و حیوانات شما هم از آن بهره‌مند شوید».

ومتاع: یعنی همه انواع فائده‌ها...

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَّكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْ ثَبَاتٍ شَتَّىٰ ﴿٣٢﴾ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ

فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ [طه: ۵۳-۵۴] «همان خدایی که زمین را آسایشگاه شما قرار داد و در آن راهها برای شما پدید آورد؛ و هم از آسمان آب نازل کرد تا به آن آب آسمانی انواع نباتات مختلف از زمین برویانیدیم. (۵۳) شما از آن نعمتها تناول کنید و چهارپایانتان را هم بچرانید، که همانا در این کار آیاتی (از ربوبیت) برای خردمندان پدیدار است».

و پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «ما من مسلم یغرس غرساً أو یزرع زرعاً فیاکل منه طیراً أو إنساناً أو بهیمة إلا کان له به صدقة» (روایت مسلم). «هر مسلمانی که نهال و درخت بنشانند یا گیاهانی را کماشت کند، و پرندگان یا انسان یا حیوانی از آن بخورد برای هر صدقه و اجر و پاداش است».

و از توحیدهای پیامبر و خلفای اسلام به سپاهیان مسلمان قبل از حرکت بسوی جنگ چنین بود:

«... ولا تقطن شجرةً مثمرًا... ولا تعقرن شاةً أو بعیراً إلا لماکلة، ولا تحرقن نخلاً...». «... به هیچ وجه درخت میوه‌ای را قطع نکنید... هرگز گوسفند یا شتر و چهارپایی را مگر برای پخت و پز سر نبرید، هرگز نخل - و یا هر درختی - را آتش نزنید».

و از آنجا که مفهوم عبادت در اسلام به وسعت زندگی است بین انواع عبادت‌های فردی و اجتماعی هیچگونه تفاوتی نبوده بلکه عبادت‌های اجتماعی اولویت داده شده‌اند. جا دارد به مفاهیم شمرده شده و ترتیب آنها در این فرموده رسول اکرم ﷺ با دقت بنگریم:

رسول اکرم ﷺ می‌فرمایند:

«سبع یجری للعبد أجرهن وهو فی قبره بعد موته: من علم علما، أو أجرى نهرا، أو حفر بئرا، أو غرس نخلا، أو بنى مسجدا، أو ورث مصحفا، أو ترك ولداً يستغفر له بعد موته» (روایت امام بیهقی و آلبانی آن را حسن خوانده است). «هفت موردند که حتی پس از وفات شخص او را در قبرش همراهی می‌کنند و پاداش آنها همچنان پس از مرگ او جریان دارد:

۱- کسی که به دیگران علم و دانشی بیاموزد. (فرهنگ سازی و بالا بردن سطح آگاهی‌های جامعه).

۲- یا رود خانه‌ای جاری کند. (تأمین آب نیاز مردم برای کشت‌وکار و شست‌وشو).

۳- یا چاهی حفر کند. (تأمین آب آشامیدنی مردم).

۴- یا نخلی - درختی - بکارد. (خدمت به محیط زیست و نیازهای غذایی جامعه).

۵- یا مسجدی بسازد. (رسیدگی به تزکیه و تربیت افراد و مرکز تجمع مؤمنان و آشنایی آنها و برقراری روابط اجتماعی و ایمانی).

۶- یا مصحف و قرآنی به میراث گذارد. (تشویق به رساندن کتاب و برپایی کتابخانه‌های عمومی و تأمین کتابهای اسلامی و قرآن برای جامعه).

۷- یا فرزند نیک و صالحی پس از خود گذاشت تا برای او پس از مرگش دعا کند. (تربیت فرزندان و نسلهای آتی جامعه).

کویر زایی

بیابان زایی یکی از عمده‌ترین مشکلات محیط زیست است که انسان مغرور به وسوسه شیطان رجیم برای دست یافتن برخی منافع مادی آنرا بوجود می‌آورد:

﴿... فَلْيُعَذِّبُنَا مَخَلَقَ اللَّهِ...﴾ [النساء: ۱۱۹]

«... و آنان آفرینش خدا را دگرگون می‌کنند...».

طبیعت در حقیقت عبارت است از؛ نعمت‌های ظاهری که ما با فوائد آن آگاه شده‌ایم، در کنار بسیاری از نعمت‌های پوشیده که هنوز حکمت‌های نهفته در آن بر ما هویدا نشده است.

﴿... وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَةَ وَبَاطِنَةَ...﴾ [لقمان: ۲۰]

«... و نعمت‌های خود را - چه نعمتهای ظاهر و چه نعمت‌های باطن -

بر شما گسترده و افزون ساخته است؟...»

آمار محیط زیست در زمینه کویر زایی بسیار وحشتناک است: سالانه ۱۸ میلیون هکتار از زمین‌های کشاورزی به صحرا می‌پیوندند. فضای سبز جنگلی جهان از ۳۷ میلیون کیلومتر مربع به ۲۴ میلیون کیلومتر مربع کاهش یافته است. ۹۰ کشور با بیابان زایی دست به گریبانند. ۴۰ درصد فرآورده‌های کشاورزی جهان پایین آمده و...

اسلام برای حفظ امنیت فضای سبز و طبیعت راهکارهای زیادی را بصورت عملی و عبادی به اجرا گذاشته که به برخی از آنها بصورت گذرا اشاره می‌کنیم:

۱) کاشتن زمین و عدم سيطرة مطلق بر آن:

پیامبر اکرم ﷺ می فرماید: «من کانت له أرض فلیزرعها أو لیمنحها آخاه..» (به روایت امام احمد و نسائی و ابن ماجه) «کسی که زمینی دارد یا آنرا کاشت کند و یا به برادرش ببخشد (تا آنرا آباد کرده از آن استفاده برد)...».

۲) اصلاح زمینها:

کسی که زمینی بکر را کاشت کرده سرسبز کند آن زمین بدو تعلق می گیرد.

از فرامین رسول اکرم ﷺ است: «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ» (به روایت امام بخاری) «هر کسی زمینی که به کسی تعلق ندارد را آباد کند، او از دیگران بدان زمین اولتر است. (زمین بدو تعلق می گیرد)».

۳) درختکاری:

کاشت درخت و گیاه در دین مبین اسلام عملی عبادی تلقی شده، آموزه های دینی در این باب بستر فرهنگی بسیار غنی و شیوایی را فراهم کرده اند.

پیامبر اکرم ﷺ می فرماید: «ما من مسلم یغرس غرساً أو یزرع زرعاً، فیاکل منه طیر أو إنسان أو بهیمة إلا کان له به صدقة». (به روایت امام بخاری) «هر فرد مسلمانی که درختی بکارد یا زراعتی کاشت کند، و پرندگان یا انسانها یا حیوانات از آن بخورند. در آن برای او اجر و پاداش (صدقه) است.».

درخت در تغییر آب و هوا، و زیبایی و رونق بخشیدن به طبیعت و جلب باران نقش بسیار مهمی ایفا می کند، و چون کارخانه ای است که

فعالتهای بسیار مفیدی را بدون کمترین توقع و چشم داشتی به جامعه بشری ارائه می‌دارد.

از اینروست که رسول اکرم ﷺ فرمودند:

«إِذَا قَامَتِ السَّاعَةُ وَبِيدَ أَحَدُكُمْ فَسِيلَةَ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَغْرَسَهَا قَبْلَ قِيَامِ السَّاعَةِ فَلْيَفْعَلْ وَأَجْرُهُ عِنْدَ اللَّهِ الْعَظِيمِ» (روایت امام احمد).

«اگر قیامت برپا شد و در دست کسی از شما نهالی بود، و اگر می‌توانست آنرا قبل از برپایی قیامت بکارد، حتما این کار را انجام دهد، و اجر و پاداش او با پروردگار بزرگ خواهد بود».

۴) رسیدگی به درختان

خداوند منان درختان و کشتزار را از نعمتهای شایان خود بر بندگانش می‌داند و آنها را به استفاده درست از این نعمتهای بیکران توصیه می‌فرماید:

﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُمُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَعَآئُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿۱۶۱﴾

[الأنعام: ۱۴۱]

«خدا است که آفریده است باغهایی را که بر پایه استوار می‌گردند (و درختانش با قلابهای ویژه به اشیاء اطراف می‌چسبند و کمر راست می‌کنند و روی داربستها قرار می‌گیرند) و باغهایی را که چنین نیستند و (نیازی به پایه و داربست و پیچیدن به اطراف ندارند و بر سر پای خود می‌ایستند و گردن می‌افرازند. بلی این خدا است که انواع) خرمائنها و کشتزارها را

آفریده است که ثمره‌ی آنها (در رنگ و طعم و بو و شکل و غیره) گوناگون است، و نیز درختان زیتون و انار را آفریده است که (در برخی صفات) همگونند و (در برخی صفات) متفاوتند. هنگامی که به بار آمدند از میوه‌ی آنها بخورید و به هنگام رسیدن و چیدن و درو کردنشان از آنها (به فقراء و مساکین) ببخشید و زکات لازم آنها را بدهید، و (در خوردن و یا بخشیدن از آنها) اسراف نکنید، زیرا که خداوند اسراف‌کنندگان را دوست نمی‌دارد».

۵) برحذر داشتن از قطع درختان

فرموده الهی است در وصف ظالمان مستبد و خودخواهان ویرانگر که زمین را با از بین بردن کشتزار به فساد می‌کشند:

﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ [البقرة: ۲۰۵]

«و هنگامی که پشت می‌کند و می‌رود (و یا به ریاست و حکومتی می‌رسد)، در زمین به تلاش می‌افتد تا در آن فساد و تباهی ورزد و زرع و نسل (انسانها و حیوانات) را نابود کند (و با فساد و تباهی خود، اقوات و اموال و ارواح را از میان ببرد)، و خداوند فساد و تباهی را دوست نمی‌دارد».

پیش از این اشاره شد که رسول خدا ﷺ از قطع بیهوده درختان بشدت برحذر داشته، کسی را که مرتکب چنین جنایتی می‌شود را به آتش جهنم بیم می‌دهد.

و ابوبکر صدیق رضی الله عنه شاگرد اول مکتب رسول هدایت و رستگاری ﷺ به سپاهیان مسلمان امر می‌کرد در هنگام جنگ که غالبا مرامهای اخلاقی کم

رنگ می‌شود، چون دیگر ملتها رفتار نکنید و «... وَلَا تَعْفَرُوا نَخْلًا وَلَا تُحْرِقُوهُ، وَلَا تَقْطَعُوا شَجَرَةً مُثْمِرَةً، وَلَا تَذَبْحُوا شَاةً وَلَا بَقْرَةً وَلَا بَعِيرًا إِلَّا لِمَا كَلَّمَتْهُ...».

«... و هیچ نخلی (درختی) را ضایع نکنید و آتش نزنید، و هیچ درخت با ثمری را قطع نکنید، و هیچ گوسفند و گاو و شتری را سر نبرید مگر برای استفاده خوراکی از گوشت آن...»

و از شکار بی رویه پرندگان نیز ممانعت بعمل آمده.

در مسند الشهاب از انس بن مالک آمده که رسول الله ﷺ فرمودند: «من قتل عصفورا عبثاً جاء يوم القيامة وله صراخ عند العرش تقول: يا رب، سل هذا فيم قتلني؟».

«کسی که گنجشکی (پرنده) را بیهوده به قتل برساند، آن گنجشک روز قیامت نزد عرش الهی آمده داد و هوار به راه انداخته می‌گوید: پروردگارا! از این شخص بپرس چرا مرا به قتل رسانده؟!...»
این است اسلام!..

دینی که تربیت همه جوانب زندگی انسان اعم از جسم، عقل، قلب، وجدان، اخلاق و ... و حتی طبیعت و محیط زیست را دربر گرفته، رابطه انسان با سایر مخلوقات الهی چون؛ سایر انسانها، اقتصاد و مال و ثروت، و حتی آب و خاک و هوا، گیاه و حیوانات را روشن نموده است.

ابر و باد و مه و خورشید و فلک درکارند
تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری
همه از بهر تو سر گشته و فرمان بردار
شرط انصاف نباشد که تو فرمان نبری